

ІГОР КАЧУРОВСЬКИЙ

Інститут Слов'янської Філології Люблінського
Католицького Університету Івана Павла II.

ГРУПА „СВІТАННЯ” ТА ЇЇ МІСЦЕ В УКРАЇНСЬКОМУ ПИСЬМЕНСТВІ

справді, в ЕУ нема жодних даних ні про альманах,
ні про згадану групу письменників.
(Ігор Трач у листі до Автора)

Багато чого бракує на сторінках „сарсельської” (так ми її звемо відповідно до місця видання...) енциклопедії.

Мені, наприклад, дуже кортіло свого часу щось довідатись про українського філософа Андрія Товкачевського, чие рідне село – Сиволож – від моїх Крут розташоване кілометрів за 20, а від Кошелівки, звідки взяв своє ім'я літературний редактор ЕУ, мабуть, ще ближче.... Але Товкачевського там немає. Зі знаних мені особисто літераторів немає, скажімо, Віри Вовк та Андрія Легота – хоча вони обоє наявні в УЛЕ. Немає Спілки Українських Науковців, Літераторів і Мистців у Зальбурзі (де було біля ста членів...), хоча Спілка видавала журнал „Літаври”; належали до неї такі вчені, як іхтіолог Ф. Великохатко, атомний фізик Ю. Мачук, реж. І. Гірняк, художники Л. Перфецький, М. Бутович, Б. Крюков, скульптор К. Бульдин, а з письменників – Юрій Клен, Докія Гуменна, Юрій Лавріненко і сам редактор.

Не кажу вже про однойменну Спілку в Буенос-Айресі, де нас було лише сорок, а діяльність обмежувалася самими літературними вечорами та доповідями.

А тепер перейдімо до групи „Світання”.

Роки 1945-1946 – це в українській літературі доба циклостилїстики: книжки й журнали друкувалися на ротаторі з так званої „восківки” – навощеного паперу з відбитим на друкарській машині текстом. Максимальний тираж видань був 300 примірників. Так надруковано два перші числа збірників „МУРу” в Мюнхені, два числа журналу „Керма” в Зальцбурзі, кілька чисел журналу „Звено” в Інсбруці.

А також кілька книг. Тож альманахи та збірники групи „Світання” не робили винятку.

Перше число літературного альманаху „Світання” вийшло ще десь улітку 1945 року. На жаль, я не маю перших двох чисел, а „Світання” (ч. 3) датоване груднем 1945 року. Редактором альманаху був Михайло Орест. Крім альманаху, група „Світання” видала ще два числа „Науково-Літературознавчих Збірників”. Останнє, шосте число альманаху опубліковано в березні 1947 р.

До сталих співробітників належали:

1. Юрій Клен (бісонет *Потоп* у первісній редакції, фрагмент *Попелу імперій*, поезія *Широку далечинь...*);
2. Володимир Державин (*Афоризми* – після смерті автора Ростислав Єндик видав їх окремою книжкою, чотири літературознавчі розвідки: *Ліричне мистецтво О. Ольжича, Літературні критики і літературні жанри, Проблема стилів і плужанство за кордоном, Поезія Михайла Ореста і неоклясицизм*, а також деякі переклади. Усі чотири згадані тут розвідки увійшли до книги *Література і літературознавство*¹);
3. Михайло Орест (сім поезій та кілька перекладів). Наводжу одну з поезій Ореста:

Не сняться навіть давні верховини;
Там солодко новим обранцям плине
І нині час – але моє „сьогодні”
Провалля обступили і безодні.

Але я вірю в День Добра. До мене
Він найде стежку, владне слово скаже –
І вступить радість у буття натхненне,
Як сонце літне у храмові вітражі.

Я навмисно навів цю мініятюру, щоб нагадати: вернакулярізацію наголосів, себто перенесення їх на кінець таких слів, як: міражі, вітражі, шторми, тисячі, вулиці, запроваджено вже в повоєнні роки, щоб знизити мову інтелігента до рівня рядового робітника, – точніше до рівня вулиці...

А з-поміж Орестових перекладів особливу мою увагу привернув *Похорон Шіллера*, що написав Конрад Фердінанд Маєр:

Два вбогі факели горять похмуро. Дош
І вітру пориви затого згасять їх.
Покров колишется. Ялинова труна,
Звичайна, без окрас і навіть без вінка.
За домовиною ніхто, ніхто неїде!

¹ Мова про книжку Володимира Державина *Література і літературознавство. Вибрані теоретичні літературно-критичні праці* (Івано-Франківськ 2005).

Мов злочин у землі мерщій зарити хтять.
 Носильники спішать. Лише незнаний хтось
 В плащі, що сміливо круг нього вирував,
 Ішов за марами. То людства геній був.

Ця поезія мені пригадалася, коли у книзі Михайла Слабошинського *Двадцять п'ять поетів діаспори* я читав про похорон Олекси Стефановича.

4. До сталих співробітників альманаху належав тоді й Святослав Гординський, який виступав то під власним іменем – як перекладач, то під прозорими ініціалами „С.Г.” (стаття Михайла Ореста *Поет-неоклясик*), то під псевдонімом „С. Верес” а „Вересів” було тоді аж троє, тож якийсь критик повчав Гординського як „початківця”...
5. Украсою альманахів була лірика Леоніда Лимана – поета, який дійшов до українського читача щойно тепер, із багаторічним запізненням. Ми – „покоління Другої світової війни” – щойно починали свій творчий шлях, як Шевельов оголосив нас „втраченим поколінням”². Виняток було зроблено для Олега Зуєвського, який на думку іншого міродайного критика – „вийшов на Захід вже сформованим поетом”. Тож – допомагаючи Вас. Яременкові укладати хрестоматію, Зуєвський дав туди лише самого себе. А мистецька вартість Лимана, на мою думку, в тому, що він уміє зробити поезію з найпростіших, найбудешніших речей – з неутрально-естетичного матеріалу. Ось поезійка, що зветься *Звичайне*:

Наші крила не знають утоми.
 Десь далеко і місто і ти.
 Я пішов у життя невідоме,
 Щоб ніколи назад не прийти.
 Ти о п'ятій приходиш додому
 І нервово здіймаєш пальто,
 Бо не верне у місті нікому
 Пережитого більше ніхто.
 Вилітають ескадри зза міста,
 Видно Харків далеко з вікна,
 А у пам'яті музика Ліста
 І далека прощальна весна.

Зі сталих співробітників – членів групи „Світання” назву ще два імені:

6. Володимир Шаян. Підписувався він самим лише іменем – без прізвища.

---

² Мова про статті-рецензії: Г. Шевчук, *Голос пропащого покоління*, „Заграда”, [Авгсбург], 1946, ч. 4; Ю. Шерех, *Покоління бере фальшиву ноту*, „Нові дні”, [Торонто], січень 1953.

Йому належать статті про Григорія Сковороду, про *Марію* Шевченка. Не втратила актуальності стаття *Про соборність мови, а Ренесанс панарійської думки* дає неабиякий поштовх для роздумів.

7. Останнім з групи „Світання” назву я тут Юрія Чорного, перекладача й поета, досить ґрунтовно забутого, бо ж він відійшов від літератури. Але я люблю забутих і напівзабутих авторів, тому наведу тут – цікаву для мене, як дослідника ліричних жанрів – мініатюру Ю. Чорного під назвою *Спогади*:

І знов стоять передо мною
Кав'ярні, парки і мости.
Високі вежі над рікою,
Старі будинки і хрести.
Там, серед шлюбного причастя,
Під сонцем клясики й краси
Повірів я, що світло щастя
Так, як і Прага, ти еси.

Поет був – пражанин...

З одноразових співробітників назву Порського (псевдонім Володимира Міяковського), який дав розвідку про сонет Лесі Українки (стаття *Проблеми літературознавства за останні 25 років*).

Василь Барка, що був тоді ревним прихильником Володимира Шаяна, дав до альманаху поему *Апостоли*, Олекса Ізарський саме тут починав публікувати свою прозу – мова про *Ранок*, яким починається великий цикл – автобіографічних в основному – повістей та романів. Деякі твори Ізарського видані або перевидані тепер у Полтаві.

В останньому (шостому) числі альманаху знаходимо дві поезії поета-герметиста Олега Зуєвського, уже тут згаданого.

Перекладацтво в альманасі репрезентують перлини світової лірики донесені до нас Михайлом Орестом, Святославом Гординським, Володимиром Шаяном та Юрієм Чорним.

У „Науково-Літературознавчих Збірниках” групи „Світання” вміщено вже згадані тут статті Володимира Державина та Віктора Петрова. Додам лише, що на статтю Державина про стилі й плужанство відгукнувся Юрій Клен у журналі „Звено” статтею *Бій може початись*, де автор не тільки розвивав думки Державина, а й недвозначно вказував на „людей з певними завданнями”³.

Не пов'язані з літературою в цих збірниках статті О. Повстенка про долю руїн церкви св. Орини в Києві, Н. Кордиша – про зразки плетінь Усатівського селища, та

³ На Шерехове глузування зі св. Грааля, Юрій Клен відповів: „[...] храм Грааля, що зноситься в нетлінному царстві духа, це більша реальність, ніж матеріальний довкільний світ з його мінливим обличчям. Ми маємо в даному разі платонівський реалізм, який протиставляємо реалізові матеріалістичному”, „Звено”, ч. 3-4, [Інсбрук], 1946.

професора Курінного про Реймську євангелію. На останній розвідці я хочу зупинитись трохи докладніше.

Вже сама назва статті свідчить про якесь неповажне ставлення до матеріалу: хоча нам, філологам, давно відомо, що в євангелії відбито певні ознаки саме чеської мови, автор статті має сміливість назвати її „найдавніша пам'ятка письма Київської Русі”...

Професор Курінний знайомить читача з виглядом Реймської євангелії – і це дуже добре. Він наводить написи французькою мовою на глаголичній – новішій частині – книги, де сказано, що давніший, кириличний текст, писано рукою святого Прокопія, про якого зокрема відомо, що він був висвячений на священника в василянському монастирі в Візіграді. Не знайшовши Візіграда на мапі сучасної Чехії, проф. Курінний переніс його на берег Дніпра – в околиці Києва, до Вишгороду. З таким самим правом можна було перенести й до Вишеграду на Вислі...

Пригадую, що на публікацію розвідки відгукнувся проф. Олекса Горбач: мовляв, давно доведено, що це – пам'ятка чеської культури і нема чого на нею зазіхати.

Я – зі свого боку – не беруся визначати, що саме належить до історичних подій, що – до народних легенд, а що дофантазували романтики, але знаю, що для чехів їхній Вишеград на березі Влтави це поняття, щось подібне до двору короля Артура⁴.

Думаю, що українським археологам також би не зашкодило це знати...

Але абсурдна стаття вже дала свої наслідки: масовий читач прийняв фантазію за доведену істину, тож я вже не раз читав, буцімто Анна Ярославна привезла Реймську євангелію як посаг до Франції.

Щодо групи „Світання”, то вона довго не проіснувала: стосунки групи з керівництвом МУР-у – особливо після публікації статті *Бій може початись*, де автор недвозначно зарахував одного з керівників цієї організації до „людей з певними завданнями” – виразно загострилися. І група виступила тоді з окремою заявою, яку тут наводимо. Юрія Клена не було вже серед живих, а Гординський і Лиман не важилися дати свої підписи ...

Але я – хоча і з деяким запізненням – ставлю свій підпис під заявою групи „Світання”.

---

⁴ Саме до Вишеграду, від якого залишилася збудована в XI віці церква, водять тепер туристів.

„Неділя”, 7-го грудня 1947 г.

КОЖНОМУ СЛОВО Одвертий лист до правління МУР

Ідеалістична літературна група „Світання” констатує, що в Об’єднанні українських письменників МУР фактично створилось таке становище:

Об’єднання МУР ґрунтовно скомпромітовало себе і свою видавничу марку „Золота Брама” низкою публікацій, мистецьки маловартісних, а зокрема – ідей фальшивих і глибоко некорисних для української національної літератури, як от *Еней і життя інших* Ю. Косача, *Вільна українська література* Ю. Косача (збірник МУР 2), *Ukrainische Literatur der Gegenwart* Ю. Косача *Колір нестримних палахтінь* Ю. Шереха (альманах МУР 1), *Поезія Миколи Зерова* Ю. Шереха („Хорс” 1), *Року Божого 1946* Ю. Шереха (Арка 2-3, що ніби „виходить у співпраці з видавничою комісією МУР”). Літератори, що найбільше спричинилися своїми друкованими виступами до компромітації Об’єднання МУР в очах національно свідомого читача, а саме – Ю. Косач і Ю. Шерех – і надалі лишаються для широких читацьких шарів немов головними репрезентаторами ідейної лінії МУРу, через індиферентне або й поблажливе ставлення правління МУРу до цієї ситуації і через припинення літературних органів самого МУРу, яке, у зв’язку з загальною видавничою кризою, значно утруднює для інших членів МУРу оголошення їх засадничої незгоди з ідейно фальшивою лінією Ю. Косача і Ю. Шереха; навіть матеріали дискусії, що відбувалася на Другому З’їзді МУРу в березні ц. р. і виразно свідчила про негативне ставлення значної частини МУРу до позиції Ю. Косача і Ю. Шереха, досі не опубліковані і відомі читачам лише через тенденційні і невідповідні до дійсності відгуки поточної преси. Через це Об’єднання МУР фактично втрачає свій понадгруповий характер і радше править за базу і трамплін для літературної діяльності Ю. Косача і Ю. Шереха, а тим самим дедалі радикальніше позбавляє себе довір’я й поваги національно свідомих читацьких кіл.

Невважаючи за можливе нести ідейну і моральну відповідальність за таке становище, члени ідеалістичної літературної групи „Світання”, хоч і визнають, що абияке існування формально понадгрупового об’єднання українських письменників є кращим за неіснування подібного об’єднання, проте не братимуть активної участі в літературній діяльності МУРу, аж доки не припиниться фактичне зловживання авторитету й репутації МУР-у, практиковане Ю. Косачем і Ю. Шерехом на свою особисту користь і на некористь для української національної літератури.

Володимир Державин
Мих. Орест
Чорний Юрій
В. Шаян

Приєдную свій підпис – Ігор Качуровський.